

УДК 371.212.3

Поліщук Володимир Миколайович
магістрант Університету менеджменту
освіти НАПН України
науковий керівник: Карамушка В.І.,
канд. біолог. наук, доцент

Система роботи з обдарованими дітьми в умовах загальноосвітнього навчального закладу

***Анотація.** У статті висвітлені основні питання змісту й організації роботи з обдарованими учнями в сучасному навчальному закладі. Запропоновано рекомендації щодо створення у ЗНЗ цілісної системи пошуку, відбору та розвитку обдарованих учнів.*

***Ключові слова.** Обдарованість, обдаровані діти, модель супроводу, диференціація, індивідуалізація навчання.*

Система работы з одаренными детьми в условиях общеобразовательного учебного заведения

Аннотация. В статье раскрыты основные вопросы содержания и организации работы с одаренными учащимися в современном учебном заведении. Предложено рекомендации по созданию в общеобразовательных учебных заведениях целостной системы поиска, отбора и развития одаренных учеников.

Ключевые слова. Одаренность, одаренные дети, модель сопровождения, дифференциация, индивидуализация учебного процесса.

The system of work with the gifted children in the conditions of general educational establishment

Annotation. This article deals with the main questions of substance and organization work with the talented pupils in modern educational establishment. The

author offers recommendations in relation of creation in general educational establishment of the integral system of search, selection and development of gifted pupils.

Key words. Gift, talented children, the model of accompany, differentiation and individual education.

Постановка проблеми. Для сучасної України створення цілісної системи роботи ЗНЗ з обдарованими учнями є необхідною умовою досягнення успіху на шляху розбудови незалежної держави. Цілеспрямована, систематична робота в навчальному закладі можлива лише за умови створення та поетапної реалізації спеціально розроблених програм пошуку, відбору, навчання, виховання і розвитку обдарованих дітей.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивченню проблеми розвитку обдарованості присвячено чимало наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених: Н.Лейтіс, В.Дружинін, Б.Теплов, С.Рубінштейн, Н.Левітов, О.Кульчицька, Дж.Рензуллі, Е.Торранс, Ф.Гальтон, Г.Костюк, О.Матюшкін та ін.

В Україні за останні роки накопичено значний досвід щодо визначення поняття «обдарованості», розробки та реалізації програм роботи з обдарованими дітьми.

Метою нашого дослідження є узагальнення досвіду навчання та виховання обдарованих дітей в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. В центрі концепції розвитку сучасної школи має бути особистість, індивідуальна робота з обдарованими дітьми, які вирізняються насамперед високим інтелектом, що є наслідком як природних задатків, так і сприятливих умов навчання.

Особливого значення сьогодні набувають централізовані програми пошуку і підтримки обдарованих дітей у загальнодержавних масштабах.

У цьому процесі можна виокремити два основні напрями наукового пошуку:

- 1) створення системи додаткової освіти для обдарованих дітей в умовах звичайної загальноосвітньої школи;
- 2) організація нових і підтримка вже існуючих спеціалізованих навчальних закладів, орієнтованих на роботу з обдарованими дітьми [2;9].

Аналіз наукових досліджень з проблем обдарованості свідчить про те, що більшість дослідників віддають перевагу навчанню дітей в умовах звичайних навчальних закладів, використовуючи ряд традиційних та інноваційних методів. У методах навчання обдарованих учнів мають переважати пошуково-дослідницький напрямок та створення умов для генерування креативних ідей, розвитку творчості.

На сьогодні практично кожен загальноосвітній навчальний заклад має свою систему роботи з обдарованими учнями, що розкриває загальні положення, принципи і шляхи розв'язання цієї проблеми. Така система створюється на основі власних психолого-педагогічних досліджень, а також з використанням досвіду інших навчальних закладів.

Головна мета безперечно полягає у розвитку обдарованості учнів, у створенні умов для максимального розкриття талантів і обдарувань дитини, у визначенні стратегії, принципів, етапів психологічного та науково-методичного забезпечення реалізації даної системи роботи. Як і будь-яка інша система, система роботи з обдарованими учнями повинна бути орієнтована на кінцевий результат.

Як правило, така система передбачає побудову моделі обдарованості, де розкриваються всі структурно-змістові компоненти. На сучасному етапі існує декілька підходів до визначення обдарованості. Вчені розглядають його як [4;40]:

- високий рівень здібностей особистості (В. Дружинін, Н. Лейтіс);
- якісне перетворення здібностей (Б. Теплов, В. Крутецький);
- синонім всіх здібностей людської істоти (С. Рубінштейн);

- характеристику ступеня вираження та своєрідності природних передумов здібностей людини (Н. Левітов);

- цілісну характеристику, об'єднання здібностей в певну систему (Б. Коссов);

- готовність особистості до розвитку в різних напрямках, так звана основа для виникнення й розвитку спеціальних здібностей у різноманітних видах діяльності (Б. Ананьєв).

О. Кульчицька трактує обдарованість як „більш високий рівень досягнень даної дитини в якій-небудь діяльності в порівнянні з іншими людьми” [1;39].

У світовій практиці значної популярності набула концепція, розроблена Дж. Рензулі. Відповідно до цієї концепції, обдарованість – це множина трьох характеристик:

- інтелектуальних здібностей (що перевищують середній рівень);
- креативності;
- наполегливості (мотивація орієнтована на завдання).

Загалом обдарованість можна представити як систему, яка включає такі компоненти:

- анатомо-фізіологічні задатки;
- сенсорно-перцептивний блок, який характеризується підвищеною чутливістю;
- інтелектуальні та розумові можливості, які дозволяють оцінювати нові ситуації й вирішувати нові проблеми;
- емоційно-вольові структури, які зумовлюють тривалі домінантні орієнтації та їх штучне підтримання;
- високий рівень продукування нових образів, фантазія, уява тощо [3;16].

Таким чином, обдарованість – це вміння особистості використати свої здібності та задатки, свій розумовий потенціал в практичній діяльності.

Складові обдарованості включають наступні спільні риси: відповідний рівень мотивації; легкість навчання; здатність до продукування нового, оригінального; прагнення досягнути високих творчих результатів.

Відповідно до цього модель має охоплювати такі компоненти:

- організаційно-інформаційний;
- психологічний супровід обдарованої дитини;
- робота з педагогічними працівниками;
- робота з батьками.

Система роботи з обдарованими учнями, як правило, передбачає організаційне та функціональне забезпечення реалізації Алгоритму роботи та результативність моделі.

Загальношкільні програми, спрямовані на розвиток здібностей та обдарувань учнів, чітко окреслюють основні моменти організації та змісту навчального процесу:

- формулювання основних завдань оновлення змісту та організації освіти, що передбачають використання інтегрованого навчання як умови успішної адаптації в сучасному інформаційному просторі;
- орієнтацію на дослідницько-пошукову діяльність учнів;
- розробку й упровадження нових педагогічних технологій оптимізації та інтенсифікації навчання;
- врахування особливостей індивідуального розвитку обдарованої дитини, її провідних інтересів і нахилів;
- забезпечення відповідних умов для фізичного та морального розвитку учнів.

Чіткої структури набуває організація та зміст виховної роботи, яка, перш за все, має орієнтуватися на основні завдання національного виховання учнів та на індивідуальні програми розвитку творчої особистості обдарованого учня. Доцільно запроваджувати в практику виховної роботи форми творчо організованого дозвілля учнів.

Система роботи з обдарованими учнями базується на активній життєвій позиції та творчій діяльності вчителя, емоційній стабільності, цілеспрямованості, адекватній самооцінці, вмінні правильно оцінювати успіхи учнів, знанні особливостей вікового розвитку дітей, високому рівні володіння предметом, використанні інноваційних методів, почутті гумору, педагогічному такті, наявності організаторських та комунікативних здібностей. Але безумовною запорукою успіху у роботі педагогічного колективу з обдарованими учнями є сприятливий психологічний клімат та співпраця вчителів, батьків, учнів.

Навчально-виховна діяльність у закладах освіти будується на позитивних емоціях, стимулюючи і заохочуючи всіх учасників навчально-виховного процесу до активної пізнавальної діяльності на основі створення ситуації успіху на уроках і в позаурочній діяльності.

Система роботи з обдарованими учнями, як правило, передбачає:

- задоволення запитів обдарованих учнів у поглибленому вивченні предметів;
- створення умов для їх різнобічних пізнавальних інтересів і водночас для розвитку виявлених у певній галузі діяльності здібностей;
- запобігання розвитку в обдарованих дітей переоцінювання своїх можливостей, втрати інтересу до навчання.

У роботі з такими учнями ефективні групові та індивідуальні заняття на уроках і в позаурочний час, факультативи.

Важливе місце у системі роботи з обдарованими дітьми займає соціально-психологічний супровід: розробка психодіагностичного інструментарію (тести, анкети тощо) з метою визначення та надання необхідної підтримки обдарованим учням; створення банку даних із змістовними характеристиками обдарованих дітей; розробка і впровадження індивідуальних навчально-виховних програм.

Таким чином, впровадження системи роботи з обдарованими дітьми передбачає створення ефективно діючої моделі навчально-виховного процесу, розрахованої на розвиток здібностей та обдарувань учнів.

Організація роботи з розвитку здібностей і талантів учнів здійснюється у три етапи:

- діагностичний (виявлення дітей, які мають здібності до певних видів діяльності, відрізняються нестандартністю мислення та творчим підходом до вирішення проблем);
- формуючий (створення умов для повноцінного інтелектуального, фізичного, морального розвитку обдарованих дітей);
- мотиваційно-стимулюючий (стимулювання учнів до саморозвитку та самовдосконалення).

Психологи досить часто використовують психодіагностичні методики, які допомагають оцінити соціальний розвиток дитини, її творчі здібності, інтелект (тести Айзенка, Кеттела, Торренса, Векслера, «ШТРР» тощо). Проте не завжди результати тестування можуть в повній мірі виявити обдарованість. Це пов'язано з рядом суб'єктивних чинників – від умов тестування до стану респондента в момент тестування. Враховуючи це, доцільно дані психодіагностики доповнювати відомостями батьків, учителів-предметників, класних керівників, а також даними спостережень за обдарованою дитиною.

Дослідники І. Зарецька і С. Чернер виділили три чинники, які впливають на ефективність реалізації педагогічної підтримки обдарованих учнів.

- Перший – особистісні, суб'єктивні установки педагога (потреба педагога в особистісному саморозвитку; позитивне ціннісне ставлення до себе та до дитини; віра у позитивні потенційні можливості особистості; відкритість, емпатійність, готовність до діалогу, мотиваційна спрямованість на партнера; емоційна саморегуляція; установка на особистісну поведінку; усвідомлення особистісної відповідальності за життя дитини; позитивна спрямованість на певну педагогічну діяльність, на розвиток особистості вихованця, педагогічний такт, делікатність);

- Другий чинник пов'язаний з певними вимогами до професійної діяльності вчителя (оволодіння професійними знаннями в галузі педагогіки та психології; досконале володіння педагогічними технологіями, методами індивідуальної та групової роботи, розвиваючого, особистісно-орієнтованого, диференційованого навчання; надання допомоги дитині у розвитку творчого потенціалу, особистісному зростанні; постійний аналіз та рефлексія власної професійної діяльності, самоаналіз, готовність до постійного підвищення особистісної кваліфікації);

- Третій чинник пов'язаний з організацією професійного середовища, управлінням освітньо-виховною системою (наявність колективу однодумців; особистісно-орієнтований підхід до організації діяльності методичної роботи навчального закладу; наявність рефлексивно-інноваційного середовища в освітньому закладі, яке характеризується відкритістю, довірою, спільною діяльністю педагогів та дітей; спільне планування, проектування виховного процесу; наявність зворотного зв'язку щодо стану розвитку, існуючих проблем, результатів діяльності учнів та педагогів; забезпечення умов самоуправління, самоорганізації тощо [7;4].

Висновки. Узагальнюючи практичний досвід вітчизняних загальноосвітніх навчальних закладів, можна стверджувати, що в системі роботи з обдарованими учнями доцільно виділяти 2 підходи:

- 1). Підтримка постійного інтересу учня до предмета шляхом пропозиції для розв'язання нестандартних завдань, вивчення позапрограмового матеріалу, участь у олімпіадах, МАН, конкурсах тощо;

- 2). Індивідуальний підхід до кожного учня, допомога у самовизначенні й розвитку особистості, успішній соціалізації.

Система роботи загальноосвітнього навчального закладу з обдарованими учнями сприяє забезпеченню результативності діяльності навчального закладу, формуванню конкурентоспроможної особистості, здатної перетворювати набуті знання в продукти практичної діяльності. Робота з обдарованими дітьми має бути чітко спланована і організована; передбачає тісну співпрацю учителя

та учнів, залучення батьків до проблем навчання, виховання та розвиток обдарованих учнів. Така система буде ефективною за умови орієнтування на кінцевий результат.

1. Амонашвили Ш. Школа жизни (Трактат о начальной ступени образования, основанного на принципах гуманно-личностной педагогики). – М.: Изд. Дом Ш. Амонашвили, 2000. – 142 с.
2. Антонова О. Проектування розвитку здібностей та обдарованості учнів як елемент життєвого програмування особистості. // Стратегія інноваційного розвитку обдарованості в системі проектування виховного процесу: зб. наук. праць за матеріалами всеукр. наук.-практ. конф., 17-18 лют. 2010 р. / Академія педагогічних наук України, Інститут обдарованої дитини [та ін.]; редкол.: В.О.Киричук, Н.В.Лук'янчук. – К.:ІОД, 2010. – 56 с. – Бібліогр. В кінці ст. – ISBN 978-966-2249-21-7
3. Воронцова Е. Задатки, здібності, обдарованість... // Директор школи. – 2011. - №13. – с. 15-18.
4. Герлянд Т. Педагогічна підтримка дитячої обдарованості // Стратегія інноваційного розвитку обдарованості в системі проектування виховного процесу: зб. наук. праць за матеріалами всеукр. наук.-практ. конф., 17-18 лют. 2010 р. / Академія педагогічних наук України, Інститут обдарованої дитини [та ін.]; редкол.: В.О.Киричук, Н.В.Лук'янчук. – К.:ІОД, 2010. – 56 с. – Бібліогр. В кінці ст. – ISBN 978-966-2249-21-7
5. Крутій М. Обдаровані діти. // Директор школи. – 2008. - №48. – с. 17-20.
6. Німак О. Організація роботи з обдарованими дітьми в ЗНЗ. – Х.: Основа, 2010. – 144 с.
7. Чернер С., Зарицкая И. Педагогическая поддержка жизненного и профессионального самоопределения школьников // Школа. – 2000. – № 3. – с. 3-5